

INFORMACJE O KSIĄŻKACH I RECENZJE

STUDIA POLONIJE
T. 25. Lublin 2004

Zygmunt Zieliński, *Kościół w kręgu rzeczywistości politycznej*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2003, ss. 186, indeks.

Recenzowana rozprawa jest jednym z etapów prowadzących do syntezy dziejów Kościoła w Europie, zwłaszcza na jej obszarze środkowowschodnim. Polska obecność na tym terenie geopolitycznym przeżyła zakłócenia w postaci rozbiorów, kiedy wspólna granica rosyjsko-pruska wykreślała nas w sposób sztuczny i skuteczny z mapy i świadomości czynników politycznych XIX stulecia. Istnieliśmy jedynie w formie stale podnoszonego w różnych formach głosu sprzeciwu, przygniatanego butem zaborcy, ale nie zniszczonego. Na terenie zaboru pruskiego i rosyjskiego był to przede wszystkim Kościół katolicki. Czy więc można się dziwić upolitycznieniu, jeśli nie całego Kościoła w Polsce, to większości duchowieństwa?

W omawianej książce przedstawione są bardzo ważne tematy, dotyczące nie tylko dziejów Kościoła. Nawet tam, kiedy jest mowa przede wszystkim o duszpasterstwie, jak to ma miejsce w rozdziale IV, kontekst rzeczywistości politycznej pojawia się na każdym miejscu. Praca składa się z 13 rozdziałów ujętych w trzech chronologicznych blokach obejmujących czas zaborów, Dwudziestolecia i PRL. Autor porusza problematykę Kościoła powszechnego, skupiając się jednak bardziej w dziejach katolicyzmu polskiego. Po części trzeciej, zatytułowanej *W Polsce Ludowej*, Autor koncentruje uwagę na biografii i działalności duszpasterskiej kard. Stefana Wyszyńskiego, rozbudowując szerzej tło polityczne warunkujące poczynania prymasa Polski. Życiorysy wprawdzie na kartach książki pojawiają się tylko trzy, dotyczą jeszcze kardynałów: Mieczysława Halki Ledóchowskiego i Augusta Hlonda, ale za to mówią o osobach, które w trudnych warunkach historycznych musiały decydować się na pójście pod prąd. Rozdział 13 poświęcony jest miejscu Kościoła w PRL, z zasygnalizowaniem kształtowania się ogromnej pozycji Kościoła po 1989 r.

Książka przynosi wiele monograficznych opracowań opartych na mało niekiedy wykorzystanym materiale źródłowym. Cała część druga poświęcona jest katolicyzmowi niemieckiemu, czy to w Polsce Odrodzonej, czy też w III Rzeszy. Liczy pięć rozdziałów. Oparta jest na źródłach proveniencji niemieckiej, toteż obraz uzyskany dzięki tym, w większości niewykorzystanym dotąd w tego typu pracach materiałom, znacznie poszerza zakres wiedzy w tej dziedzinie. W części pierwszej książki, pt. *Pod zaborami*, obok dwóch tekstów poświęconych Rosji i Austrii ciekawy jest syntetyczny materiał ukazujący dyplomację watykańską i jej zaangażowanie w sprawy polskie. Ustalenia zawarte tutaj uzupełnia zwięzły szkic fragmentu rzymskiego biografii wspomnianego wyżej kard. Ledóchowskiego, który w owym czasie usiłował wpływać na decyzje Stolicy Apostolskiej dotyczące Kościoła na ziemiach polskich

pod berłem carskim. W tej części pracy zwraca na siebie uwagę tekst bardzo starannie udokumentowany i zajmujący się tematyką mało w historiografii kościelnej uprawianą, preferującą raczej wątki kościelno-polityczne. Jest to opracowanie dziejów duszpasterstwa w Bydgoszczy w XIX stuleciu. Także w tym, zdawać by się mogło czysto pastoralnym studium, dochodzą do głosu wątki polityczne i etniczne, bowiem Bydgoszcz była w okresie rozbiorowym jednym z najbardziej zgermanizowanych miast. W łonie tamtejszej wspólnoty katolickiej dały się także zauważyć rozdzźwięki na tle narodowościowym.

Książka tutaj bardzo szkicowo scharakteryzowana zawiera zarówno spory materiał erudycyjny, jak i przemyślenia podsumowujące pewne zjawiska w historiografii. Są to ponadto teksty plasujące się na pograniczu historii kościelnej i powszechnej, co ogromnie podnosi ich walor. Rozważania zawarte w recenzowanym dziele można z całą pewnością uznać za swoistą prolegomenę do naszych dziejów najnowszych, w tym również ostatniego dziesięciolecia. Bez poprzednich trudno je zrozumieć, zarówno w wymiarze Kościoła, jak i społeczeństwa.

Ks. Edward Walewander

Wasilij Grigoriewicz S m o r o d i n o w, *Moja służba w Warszawskim Okręgu Naukowym i zdarzenia ze szkolnego życia. Wspomnienia pedagoga*, opracował Wiesław Caban, wstęp i przypisy Wiesław Caban i Beata Drozdowska, Kielce: Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej 2003, ss. 263, indeks osób i miejscowości, il.

Pamiętniki Rosjan pełniących służbę na ziemiach polskich w czasie zaborów są rzadkością. Szkoda, że nie ma przy tym w ogóle wspomnień rosyjskich pedagogów, których kierowano do pacyfikowania terenów wschodnich imperium Romanowych. O ich syzyfowej pracy wiemy jednak wiele, przede wszystkim tylko z bardzo licznych polskich przekazów pamiętnikarskich czy też w ogóle z bogactwa literatury beletrystycznej.

Z tym większym zainteresowaniem czyta się pamiętnik Wasilija G. Smorodina, który opracował i przygotował do druku znany historyk, prof. Wiesław Caban z Instytutu Historii Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach. Autor wspomnień urodził się w 1841, zmarł 1917 r. Był absolwentem wydziału filologiczno-historycznego Uniwersytetu Kijowskiego. W listopadzie 1867 r. został nauczycielem języka rosyjskiego, historii Polski i Rosji w gimnazjum w Koninie. Później, spełniając podobną misję, pracował kolejno w Kaliszu, Kielcach, Piotrkowie Trybunalskim oraz w Radomiu. Pamiętnik dotyczy tej właśnie ciekawej pod każdym względem epoki, aczkolwiek omawia też okres przed powstaniem 1863/64 r.

Pamiętnik Smorodina wydano po rosyjsku w Petersburgu 1914 r. Niewielkie fragmenty wspomnień ukazały się także po polsku, głównie staraniem W. Cabana.